

ԲԵԹՂԵՀԵՄԻ ԾՆՆԴԵԱՆ ՏԱԶԱՐԻ ՇՐՋԱՓԱԿՈՒՄԸ

2 Ապրիլ-էն 10 Մայիս 2002-ի շրջանը անմոռանալի պիտի մնայ Բեթղեհեմի պատմութեան մէջ: Ոչ միայն անոր համար որ ան, իրեւ մեր Տիրոջ Յիսուս Քրիստոսի ծննդավայրը, ռազմադաշտ դարձաւ պաղեստինեան եւ խրայէկեան բախումներու՝ այլ մանաւանդ որովհետեւ Անոր Ծննդեան Սուրբ Այրը պարփակող Տանարը եւ զայն շրջապատող հայոց, յունաց եւ լատինաց երեք վանիերը երեսունութ օր անակնելկալորէն աննախընթաց պաշարման ենթարկութեցան խրայէկեան բանակի հրասայիլերուն եւ միաւորներուն կողմէ: Պաշարումէն մի բանի օրեր առաջ 27 Մարտին խրայէկի Նարանիա քաղաքին մէջ պանդոկի մը վրայ պաղեստինցիներու կողմէ կատարուած ահարեկան գործողութիւն մը իր հակազդեցութիւնը պիտի ունենար: Արդարեւ, երկու օր յետոյ, 29 Մարտին, Բեթղեհեմի եւ հարեւան Պէյր Ճալա քաղաքի սահմանին վրայ բախումներ կը սկսէին պաղեստինցի զինեալներու եւ խրայէկեան բանակի միջև որոնք վերջինիս համար կը ստեղծէին անհրաժեշտ մքնողութը յարձակման անցնելու եւ վերագրաւելու այդ քաղաքները:

Նախազգալով այդ վերահաս վտանգը, տեղույն բնակիչները սկսան ուտեստեղէն եւ այլ պիտոյքներ ապահովել տուներուն մէջ: Խակ Սուրբ Ծննդեան Տանարի հայ, յոյն եւ լատին վանահայրերը խորհրդակցար որոշեցին փակել Տանարի գլխաւոր մուտքի ցած երկարեայ դուռը որ ծանօթ է «Խոնարհութեան Դուռ» անունով, ինչպէս նաև Տանարը շրջապատող երեք վանիերու բոլոր կողմնակի դռները, կամխելու համար որեւէ ներթափանցում: Սակայն այս միջոցառումը խախտութեան պաղեստինցի զինեալներու կողմէ որոնք Բեթղեհեմի տարրեր ուղղութիւններէ յառաջացող խրայէկեան հրասայլային գերակշիռ ումրակութիւններուն անկարող ըլլայով դիմադրել՝ նախ ապաստանեցան Ասորիներու եկեղեցին եւ ապա այնտեղէն նահանջեցին դէպի քաղաքին եկեղոն: Սուրբ Ծննդեան Տանարի հրապարակը: Անոնք իրենց առաջ փակ գտնելով Սուրբ Ծննդեան Սրբակայրին դռները՝ խորտակեցին գաւիթին վրայ բացուող Լատինաց վանքի մուտքի կղպանքը եւ ներս խուժեցին: Այսպիսով մեծ թիւով պաղեստինցի զինեալներ, ինչպէս նաև կառավարիչը, ոստիկանապետը եւ պարզ քաղաքացիներ, ապաստանեցան Սուրբ Ծննդեան Տանարին եւ յունաց ու Ֆրանչիսկեան վանիերուն մէջ: Հայոց վանքը գտնուելով յառաջապահ դիրքի վրայ՝ վտանգաւոր էր:

Անմիջապէս խրայէկեան հրասայլերը եւ բանակային միաւորներ պաշարեցին քրիստոնէական երկրորդ ամենասուրբ վայրը: Աննախատեսելի այս անակնելի կացութեան մատնուած իրաւատէր երեք յարանուանութիւնները՝ հայ, յոյն եւ լատին՝ անմիջապէս կը դիմէին նրուսաղէմի մէջ գտնուող օտար պետութիւններու հիւպատուններու եւ Վատիկանի Նեսպան պանական նուիրակին միացեալ միջամտութեան, փրկելու համար Քրիստոսի Սուրբ Ծննդեան Սրբակայրը հաւանական խրայէկեան բանդում եւ այնտեղ ծառայող երեք միարանութիւններուն եւ հոն ապաստանած մօտ 240 պաղեստինցիներուն մահուան սպանեալիքն: Տայր կ'առներ ծանր տագնապ մը պաշարեալներուն համար որոնք հետզհետէ սովի եւ ծարաւի կը մատնուէին յաշորդող օրերու ընթացքին, երբ խրայէկեան իշխանութիւնները կը մերժէին Սիհազգային Կարմիր Խաչին թոյլատրել պաղեստինցի ապաստանեալներուն համար սնունդի եւ դեղօրայքի մարդասիրական օժանդակութիւն հասցնել: Երեք յարանուանութիւնները միասնակամ կերպով ընդդիմացան խրայէկեան զինուորական իշխանութեան առաջարկին իրենց միարանութիւնները դուրս բերելու սրբակայրէն, առիք չըթացյելու համար բանակի ներխուժման: Նաև մերժեցին միայն միարանութիւններուն համար բանակին կողմէ հայքայրուելիք սնունդը: Բարեքախտարար Ֆրանչիսկեան վանքը իր ունեցած սննդամբերքը խնայողութեամբ տրամադրեց կերակրելու բոլորը նոյնիսկ մեր հայ միարանները երբ պաշարման վերջին օրերուն այլեւ մերիններուն մօտ ուտելու ոչինչ մնացած էր:

Մենք հոն ունէինք ուր ծառայող միարաններ, որոնցմէ չորսը հոգեւորական: Վանահայր Տեսուչը՝ Ռազմիկ Վրդ. Պօղոսեան՝ անվեհեր կերպով կանգնած մնաց իր պաշտօնին եւ պատասխանատուութեան մէջ չիելով իրեն վատահուած մեր վանքը եւ յարակից Սուրբ Ծննդեան Տանարը: Մինչ Տանարը պարբերական հրացանածգութեան թիւախ կը գտնար բանակին կողմէ, նրուսաղէմ գտնուող Սուրբ Ծննդեան Տանարի եւ յարակից վանիերուն իրաւատէր երեք յարանուանութեանց ներկայացուցիչները՝ Պապական նուիրակ թիւքրօ Սամայի Արքեպիսկոպոս եւ Ֆրանչիսկեան միարանութեան Մեծաւոր Ճիռվաննի Պաթիսրելի Վարդապետ, Յունաց Պատրիարքարանի Դիւանապետ

Արիստարքոս Արքեպիսկոպոս, Հայոց Պատրիարքարանի Միջ-եկեղեցական եւ Արտաքին Գործերու Վարիչ Սրբս Եպիսկոպոս Շիրվանեան, 8 Ապրիլին հանդիպում ունեցան Խորայէլի Արտաքին եւ Պաշտպանութեան փոխ-Եախարարներուն եւ Բերդեհեմի շրջանի հրամանատարներուն հետ յիշեցնելով Խորայէլի միջազգային յանձնառութեան մասին երաշխաւորելու բոլոր սրբավայրերու պահովութիւնն ու անվտանգութիւնը: Անոնք պահանջեցին յարգել այդ յանձնառութիւնը, չվճասել Սուրբ Ծննդեան Տաճարին եւ այնտեղ ծառայող միարանութիւններուն, արտօնել Միջազգային Կարմիր Խաչին մարդասիրական օժանդակութիւն հայրայրել բոլոր պաշարեալներուն, եւ առանց արիւնահեղութեան բանակցութեամբ խաղաղ լուծում գտնել այնտեղ ապաստանած զինեալներուն եւ այլ բաղաբայիններուն դուրս գալուն: Նոյն նպատակով անոնք նոյնպէս հանդիպում ունեցան ամերիկացի բանագնաց Զօրավար Սնթօնի Զինի հետ:

Ապա 13 Ապրիլին, Երուսաղեմի երեք Սրբազն Պատրիարքները՝ Յոյն Օրբուռուսներու Ամենապատիւ Տ. Երենիոս Սուաչին, Լատինաց Ամենապատիւ Տ. Միշէ Սապահ Արքեպիսկոպոս, եւ Հայոց Ամենապատիւ Տ. Թորգոմ Արքեպիսկոպոս, Ֆրանչիսկան Միարանութեան Մեծաւոր Գերապատիւ Տ. Ճիռվաննի Պարիսի լիլի եւ Ղալի, Ասորի, Անկիլիսան, Յոյն-Կարողիկէ, եւ Լուտերական յարանուանութիւններու առաջնորդները, հանդիպում ունեցան Միացեալ Խահանգներու Պետական Քարտուղար Գոյնի Փառուրի հետ: Ներկայ էին Հիւապատու Խանըրլ Նիխըր եւ Զօրավար Սնթօնի Զինի: Թորգոմ Պատրիարքին կ'ընկերանար Սրբս Եպիսկոպոս:

Հոգեւոր Պետերը պարոն Փառուրին յայտնեցին թէ իրենք ոչ միայն իրենց բրիստունայ հաւատացեալներուն՝ այլ նաև իրեայ եւ խլամ ժողովուրդներուն կեաներն ու տառապանեները կը բաժնեն:

Հոգեւոր Պետերը անդրադարձան Սուրբ Ծննդեան Տաճարի պաշարման հետեւանենով տիրապետող ծանրակշիռ կացութեան: Անոնք խնդրեցին որ պարոն Փառուր ազդեցութիւնը ի գործ դնէ որ խորայէլեան եւ պաղեսատինեան Խշանութիւնները բանակցութեամբ խաղաղ լուծում գտնեն այնտեղ ապաստանած պաղեստինցիներու հարցին եւ վերջ դնեն Սրբավայրին պաշարման:

Պարոն Փառուր պատախանեց թէ ինք այդ մասին պիտի խօսէր Խորայէլի Վարչապետ Արիէլ Շարոնին եւ Պաղեստինի Խնդրակար Խշանութեան Նախագահ Եասէր Արաֆարին:

Այսուհենդերձ պաշարման վիճակը շարունակութեաւ: Դէպի Տաճար եւ զայն շրջապատող հայոց, յունաց եւ լատինաց վաները պարբերական կրակոցներու եւ վնասներու ենթարկութեան: Հայոց վանին սենեակներու բոլոր պատուհաններու ապակիները ջարդութեան: Ֆրանչիսկանեներու եւ յունաց վաներու մի քանի սենեակներ իրկիգութեան: Ապրիլի 10-ին, Խաներկուամեայ մեր Միարան ուրարակիր Արմեն Խինանեանը խորայէլացի զինուրի մը փամփուշով աջ ուստի ծանրօրէն վիրաւորութեաւ երբ իր սենեակին մէջ կը գտնուէր: Ան անմիջապէս փոխադրութեաւ Այն Քերիմի Հատասա հիւանդանոցը ուր գործողութեան ենթարկութեաւ: Իրեն ընկերանալու համար նաև դուրս եկաւ միարան մը: Աստուծոյ շնորհի Արմեն մահէն ազատեաւ եւ ցարդ գարմանում կը ստանայ:

Պաշարման վիճակը աննախատեսելիօրէն երկարեցաւ ու ծանրացաւ: Խորայէլեան Խշանութիւնները ոչ միայն զացան սեռներ եւ դեղօրայք արտօնել պաշարեալներուն՝ այլ նաև զանոնք անձնառութեան մղելու նպատակով այս ելեկտրականութեան եւ ջուրի հոսանքները եւ հեռախոսի կապը կտրեցին: Ստեղծուած իշխանութիւններու գննի օդապարիկի մը ուղղեց օգնութեան կոչ մը եւ մենք խորայէլեան նկարահանող զննի օդապարիկի մը ուղղեց օգնութեան կոչ մը եւ մենք հարկադրութեանք թշշկական խնամքի եւ սեռների կարօտ մեր հոգեւորականներէն երկուէր՝ Խաղ Արեղայ Ճունուութեանը, Ներսէս Քահանայ Գոօգիանը եւ մնացեալ երկուէր աշխատաւոր միարանները պաշարումէն դուրս բերել տալ զինուորական իշխանութեան բոյլուութեամբ, Սուրբ Ծննդեան վանքին մէջ բոյնելով Տանու Խաղմիկ Վարդապետը: Այդ միջոցին սովոր մատնուած պաղեստինցին խնդրէն իմբարէն Խերս, մատնուած պաղեստինցիներէն խմբակ մը մուտք գործեց մեր վանքէն ներս, աւերելով մեր սենեակներու դուները ու տանելով այն սակաւ սենեամբերք որ հայրերը օգնութեան հասան մեր մնացած միարաններուն անունց սենդուն հայրերը օգնութեան հասան մեր մնացած միարաններուն անունց սենդուն հայրայթելով: Այս ընթացքին ապաստանեալներէն երկու պաղեստինցիները զոհ գացին հայրայթելով: Անոնք դիակները երկու շարար անթաղ մնացին

Տաճարին ստորերկրեայ Ս. Հերոնիմոսի Այրին մէջ, ապականիչ նեխը սահմանափակելու համար: Խորայէեան կողմի բոյլուուրեամբ Կարմիր Խաչի միջոցաւ երկու դիակենքը դուրս բերուեցան Տաճարէն եւ բաղուեցան իսլամական գերեզմանատան մէջ:

Ամենայն Հայոց Կարողիկոս Գարեգին Բ. Վեհափառը նամակով մը կոչ ուղղեց Խորայէի Վարչապետ Արիէլ Նարոնին եւ Պահատինի ինքնավար Խշանութեան Նախագահ Շատր Արաֆարին որ երկուասեմբ բանակցութիւններով խաղաղ լուծում գտնեն Սուրբ Ծննդեան Տաճարի պաշարման վերացման:

Վատիկանի եւ օտար պետութիւններուն հաղաքական ննջումներուն տեղի տալով, Խորայէեան եւ պահանութեան հակամարտ կողմերը բանակցութեան սկսան են ի վերջոյ Արքաք, 10 Մայիսին, խաղաղ լուծման համաձայնութեան եկան, ըստ որում Տաճարին մէջ ապաստանած զինեալներէն գլխաւոր 13 հոգիներ առաւու կանուխ արտախուեցան նախ Կիպրոս ու ապա հոնկէ ցրուեցան Նորոպական տարբեր երկիրներ. 26 այլ զինեալներ ախորուեցան Կազա, իսկ մնացեալ չուրջ 200 հոգիները պատ արձակուեցան: Այսպիսով վերջ գտաւ Սուրբ Ծննդեան Տաճարի այս պատմական պաշարումը որ ցնցեց Քրիստոնեական աշխարհը:

Վերջին պահու միջադեպ մը արգելիք հանդիսացաւ հայոց, յունաց եւ լատինաց միարանութիւններուն անմիջապէս Տաճար մտնելու: Տասնեակ մը օտար բղրակիցներ օրոնք երկու օր առաջ յաջողքը էին հոն մոնել՝ կը մերժէին դուրս գալ: Խորայէեան Խշանութիւնները որոշած էին զանոնիք երկրեն արտաքսել: Ուստի հարկ եղաւ զիրենք ուժով դուրս բերել Տաճարէն: Ապա ամերիկացի եւ խորայէացի բնիշներ խուզարկեցին Տաճարին ամէն կողմերը եւ հաւաքելով դուրս բերին այնուղ բոլուսած գեներն ու ոռումբերը օրմէ եռք միջան խորայէեան բանակը բաշուեցաւ Քերդեհեմէն եւ երեք յարանուանութեանց միարանութիւնները զանգերու ուրախ դողանչով արտօնուեցան հանդիսաւոր կերպով ներս մտնել եւ Սուրբ Ծննդեան Այրին մէջ իրենց գրհարանութիւնը մատուցանել Աստուծոյ սրբավայրին ազատազրութեան համար: Սրբոց Ֆակորեանց մեր Միարանութիւններ ներկայ էին՝ Լուսարարացած Տ. Նորիկան Արքեպոստ, Արին Նապա., Սեւան Նպա., Ռազմիկ Վրդ., Նորայր եւ Խաղ Արենաներ եւ Տ. Ներսէւ Քահանայ:

Տաճարին սիմեազարդ պազիլիքային, հայոց, յունաց եւ լատինաց եկեղեցիներուն եւ մեր Ֆիրոզ Ֆիսուսի Ծննդեան Սուրբ Այրին մէջ պարզուած տեսարանը եւ գարշահուութիւնը սրբազնած էին այս մեծ Սրբակայրը: Ամենուրեք աղոստութիւն կար: Սալայտակի վրայ սփոռուած էին անկողիններ, ծածկոցներ, հագուստներ, ամաններ, սաներ, տապակներ, կրակաբներ, հայկական շարշաններ եւ փիրոններ որոնք իրեր ծածկոց գործածուած էին պատսպարեալներուն կոզմէ: Եկեղեցւոյ մէջ գտնուու մեր պահարաններուն դոները խորտակուած էին եւ խորանները օգտագործուած էին օրպես սեղան: Սակայն սրբազատկերներ անեղծ մնացած էին, կանքեղներ եւ Տաճարը ընդհանրապէս անվնաս մնացած էին:

Սուրբ Ծննդեան մեր Կանքին սենեակներուն դոները խորտակուած էին պահեստիններուն կողմէ, իսկ պատուանեներուն ապակինները չարդուած էին խորայէացի զինուուրներու փամփուշուներով օրոնց հետքերը կը տեսնուէին ներքին պատերուն վրայ օրոնց շաղախները տեղ-տեղ ինկած էին:

Տաշորդ օր, շաբաթ, 11 Մայիսին, Բերդեհեմի հաղաքապետարանի գործառներ եւ հայոց, յունաց եւ լատինաց միարանութիւններ ոգի ի բոյին աշխատելով մաքրեցին Տաճարը եւ սեփական վանքերը: Խորանները վերատին զարդարուեցան եւ կրկին սրբազնութեանց: Բազմահարիր տեղացի բնակիչներ այցելեցին Սուրբ Ծննդեան Տաճարը եւ յարակից վանքերը աչէտ անցնելու աւերածութիւնը:

Նոյնական, Երկուշաբթի, 13 Մայիսին, Շամալլայէն Բերդեհեմ այցի եկաւ Պահեստինի ինքնավար Խշանութեան Նախագահ Ֆիրա Շատր Արաֆարը եւ դիմաւորուեցաւ Հայ, Ցոյն եւ Ֆրանչիսկան Միարանութիւններուն կողմէ օրոնք իրեն ցոյց տուէն Սուրբ Ծննդեան Տաճարը եւ վանքերը:

Անմիջապէս ձեռնարկուեցաւ անիրաժեշտ վերանորոգութեան երեք յարանուանութեանց կողմէ իրենց սեփական վանքերէն ներս: